

Kytice

Karel Jaromír Erben

2. pol. 19. stol

Světová a česká literatura 19. Století

Vybrala jsem si ukázkou z knihy Kytice od spisovatele K.J. Erbena. Jedná se o jedno z nejvýznamnějších děl 2. poloviny 19. století.

Charakteristika uměleckého textu

I. část

Literární druh a žánr:

- **Poezie** – Jedná se o jazykové dílo, které se od běžné mluvy odlišuje používáním uměleckých prostředků (rým, rytmus, metrum, obraznost nebo symbolika).
- **epická poezie** – má děj, např. rytířská poezie,
- **lyrická poezie** – nemá děj, snaží se vystihnout náladu, motivy, atp.,
- **lyricko-epická poezie** – děj je potlačen, přesto většinou patrný.
- 13 básní – balady = lyrickoepický žánr (děj + lyrické prvky)
 - vážná veršovaná skladba, pochmurný děj, tragický závěr
 - marný zápas člověka s přírodními nebo společenskými silami
 - rychlý dramatický spád, sevřenost, úsečnost výpovědi, dialogy
 - vystupují v ní nadpřirozené bytosti – balada fantastická
 - je obrazem sociálních problémů – balada sociální

* **lyricko-epická**

gnomický verš (typická krátkost a hutnost), sdružený a střídavý rým, obkročný, přerývaný; přízvukový; trochej

Časoprostor:

Časoprostor básní je neurčitý, symbolický (les, chalupa, jezero); čas je cyklický

Kompoziční výstavba:

V původní sestavě dvanácti básní, jejichž děj se odehrává na venkově, vyniká důmyslné řazení. Balady jsou postaveny tak, aby byly zrcadlově shodné určitými vlastnostmi (první s poslední, druhá s předposlední...).

Úvodní **Kytice** dává naději a víru v lepší budoucnost vlastencům, podobně jako poslední **Věštkyňe**. **Polednice** a **Vodník** jsou dalším párem, s podobností v záporné roli nadpřirozených postav. Narušení vztahu mezi matkou a dítětem řeší balady **Poklad s Dceřinou kletbou**.

O přeměně člověka (obživlá mrtvola milence a žena převtělená ve vrbu) zas pojednává **Svatební košile** a **Vrba**.

Pohádkový **Zlatý kolovrat** a legenda **Záhořovo lože** kladou důraz na vinu, pokání či konečné vykoupení,

kdežto básně **Štědrý den** a **Holoubek** jsou plné kontrastů, jako je štěstí se smutkem nebo láska se smrtí.

Své příběhy záměrně umisťuje do místně i časově neurčitého prostoru, všímá si nadčasových problémů, zejména vztahů mezi matkou a dítětem a vtažů milostných. Každá báseň je variací na téma viny a trestu.

Téma a motiv

MYŠLENKA :

Balady mají vyhraněný děj, vyplývající z nějakého hrůzného činu, jehož se někdo dopustil. Ke sbírce patří i Erbenovy poznámky (tzv. **Poznamenání**), ze kterých čerpal, a 14 krátkých **Písní**

Motiv: vina a trest-trest je nevyhnutelný a krutý, mezilidské vztahy-hlavně mateřská láska, motiv osudovosti, marný boj proti nadpřirozeným silám, morálka, matka a dítě,

témata - za každou vinu přichází často nepřiměřený trest, člověk je proti přírodním silám bezmocný, otázka mezilidských vztahů, otázka viny a trestu

II. část

Vyprávěč: er-forma, řeč ve 3. osobě

Repliky- přímá řeč postav

Dominantní slohový postup– vyprávěcí

Střídání–dialogů, monologů+ scénické poznámky

Postavy:

Příznačné pro Erbeny je, že hlavní roli hrají ženy, převážně matky, které mohou jak pomáhat, tak i ubližovat svou mateřskou láskou. Postavy se liší od většiny hrdinů z této doby. Na rozdíl od romantických, bouřlivých, po svobodě toužících hrdinů jsou mírné a pokorně přijímají svůj osud, stejně jako trest za úmyslný či neúmyslný prohřešek.

Děj:

Kytice: Symbol mateřskou láskou na hrobě zemřelé matky je útěchou pro její děti.

Poklad: Motiv Velkého pátku, kdy se otevírají brány k pokladům. Matka v touze po bohatství zapomene v jeskyni dítě. Po roce se v modlitbách k dítěti vrací, už ji neláká bohatství, ale myslí pouze na záchranu dítěte.

Svatební košile: Motivem se stal návrat mrtvého milého. Dívka se v modlitbách prosí, aby se jí milí vrátil, jinak vyhrožuje sebevraždou, tím se proviní. Mrtví milí si pro nevěstu přichází v měsíční noci. Unáší ji na hřbitov. Po cestě jí vezme modlitební knížky, růženec i křížek po matce. Dívka se ukryje v umrlčí komoře a modlitbami a pokáním vykupuje svůj hřích a zachrání se. V této baladě vítězí život nad smrtí.

Polednice: Rozhněvaná matka zavolá na své dítě polednici, když se ale polednice doopravdy objeví matka se snaží dítě zachránit. Nepodaří se jí to a když přijde domu otec nalezne zalknuté dítě.

Zlatý kolovrat: Jedná se o pohádku. Hlavní hrdinkou je krásná Dorička, která se měla stát ženou krále, ale její nevlastní matka se sestrou jí v lese zabijí a Dory sestra se stane ženou krále. Čin však vyjde najevo. Dorička je kouzlem oživena a její vražedkyně jsou králem potrestány stejným způsobem jakým zabili ony Doru.

Štědrý večer: Námětem je touha po poznání budoucnosti. Dvě sestry Hana a Marie prosekali o půlnoci led, a tím nahlédly do vlastní budoucnosti. Věštba Haniny svatby a Mariiny smrti se splnila. Jsou využity lidové obyčeje-o budoucnosti jen snít.

Holoubek: Mladá žena zabila svého muže a znovu se vdala. Nad hrobem zemřelého manžela zpíval holoubek o její vině. Výčitky svědomí jí dovedli k sebevraždě.

Záhořovo lože: Jedná se o jistou polemiku s Máchou. Je to báseň o vině a odpuštění. Líčí cestu mladého poutníka do pekla (otec ho zaprodal Satanu), který se setká se zločincem Záhořem. Když se mladík vrátí vypráví Záhořovi jaké úděsné lože ho v pekle čeká. Záhořovo pokání trvá 90 let, obrostl mechem a z jeho kyje vyrostla jablonoň, tím získá Záhoř odpuštění.

Vodník: Balada pojednává o kruté pomstě nadpřirozené síly. Mladá neposlušná dívka se utopila, vzala si vodníka a měla s ním dítě. Stýskalo se jí po matce. U vodníka si vyprosila, že jí může navštívit. Tensouhlasil pouze pod podmínkou, že mu nechá dítě. Dívka se nevrátila a následuje krutá vodníková pomsta-zabije dítě. Jedná se o střet dvou mateřských lásek, čímž je mladá dívka vržena do bezvýchodné situace.

Vrba: Mladá žena byla svázána s vrbou. Když její muž vrbu pokácel zemřela i žena. Kolébka z vrbového dřeva měla nahradit matčino náručí a píšťalka její hlas.

Lilie: Balada o dívce, která se po smrti přetělila do lilie. V noci se coby dívka stane ženou jistého mládence. Ten ji chrání (květ) před sluncem zdí. V jeho nepřítomnosti dá matka zeď zbořit a tím dívku zahubí.

Dceřina kletba: Balada, která pojednává o rozmluvě matky s dcerou, která zabila své dítě a chce se oběsit. Proklíná svého svůdce i matku.

Věštkyně: Jedná se jistý projev vlastenectví a výru v budoucnost národa. Věštkyně jako Libuše předpovídá dějiny českého národa.

III. část

Jazykové prostředky:

Jedenáct z dvanácti balad je psáno er-formou, přičemž autor užívá vnitřních monologů i dialogů, aby děj působil živěji. Poslední balada „Věštkyně“ je psána ich-formou a autor se stylizuje do věštkyně z dávných pověstí, která prorokuje budoucnost českého národa.

dějová zkratka, zkratka v popisech přírody, úsporný jazyk, stručné dialogy, dokonalá zvukomalba

Kde's má Dorníčko! Kde jsi? Kde Jsi? / Kde's má roztomilá? - anafora, Zlatý kolovrat, opakování shodného slova nebo skupiny slov na začátku za sebou jdoucích veršů

Mateřidouško vlasti naší milé, ... - apostrofa

Co to máš na té tkaničce, / na krku na té tkaničce? - epifora

zvukomalba, přirovnání, metafora, epiteta, personifikace

Erben se snažil dávat do svých balad slova s příjemnými hláskami např: svít' měsíčku svít', at' mi šije nit'; často i slova různě protahoval a přizpůsoboval dobré čtivost např: otevřete mi dvěře, zabloudil jsem při lovení zvěře.

Mlč synáčku, mlč, mlč hochu - epizuxis (bezprostřední opakování téhož výrazu ve verši nebo větě)

zvukosled, opakování shodných hláskových skupin ve více slovech ve verši

a na topole podlé skal / zelený mužík zatleskal" - tvukomalba

- elipsa, výpustka, vynechání slov nebo vět v textu

- metafora

Karel Jaromír Erben

Český básník a sběratel a lidových písní a pohádek. Během filosofických a právnických studií poznal Františka Palackého, se kterým pak po celý život spolupracoval. Byl sekretářem Českého národního muzea a později archivářem města Prahy. Zemřel na tuberkulózu v Praze. Mezi jeho nejlepší a nejslavnější díla patří sbírka balad Kytice, kterou tvořil téměř 20 let (první – Polednice).

Kontext autorovy tvorby:

- vědecká činnost – zabývá se literárními a politickými dějinami a národopisem
- sbírá ústní lidovou slovesnost, protože předpokládá, že lidová slovesnost je projevem nedochovaného prastarého mýtu, systému představ o světě, vztahu mezi člověkem a přírodou a lidmi navzájem = romantická koncepce
- tento mýtus, který představoval určitý charakter národa, se Erben snažil rekonstruovat právě z ústní lidové slovesnosti. Tím se lišil od Čelakovského, se kterým se ve 30. letech střetl (spolu s Tylem a Máchou) – nejde totiž o ohlasovou poezii
- „Sto prstonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních“ (1805)
- „České pohádky“
 - Dlouhý, Široký a Bystrozraký, Tři zlaté vlasy děda Vševěda, Pták Ohnivák a liška Ryška, Zlatovláska, Živá voda
 - lidový jazyk, bez dialektismů
- písně: „Písně národní v Čechách“
- vlastenecká díla: „Mladší bratr“, „Večer“, „Tulák“, „Na hřbitově“
- historická díla: „Rukopis museijní letopisů Kosmových“, „Ondřej Puklice ze Vstruh“

Literární a obecně kulturní kontext:

Autor spadá do období Českého národního obrození

České národní obrození

- Úsilí o zrovnoprávnění češtiny (u nás převládala němčina)
- NO začalo z několika zdrojů: divadlo, věda, lidová slovesnost, drobní učitelé a kněží
- Čeština se používala už jen převážně na venkově, obroditelé chtěli češtinu vyzdvihnout zpět jako národní jazyk a zatlačit rozmáhání němčiny.

Etapas národního obrození

1. Obranná – obrana češtiny; hledání vlastenectví a nabádání k obrodě českého jazyka. Počátky ryze českého divadla a básnictví.
2. Ofenzivní – období přesvědčování lidí k vlastenectví; generace Jungmannova
3. Vyvrcholení – vítězství NO; generace Palackého,

Autoři v Národním obrození:

B. Němcová (Babička), **J. K. Tyl** (Strakonický dudák), **K. H. Borovský**, **F. L. Čelakovský**